

Hoogwaterbeschermingsprogramma-2

4^e Voortgangsrapportage

Verslagperiode 1 januari – 30 juni 2013

Inhoud

1	Inleiding 3
1.1	Kerngegevens van het HWBP-2 3
1.2	Samenvatting hoofdpunten verslagperiode 4
1.3	Leeswijzer 5
2	Ontwikkelingen in en rond het programma 6
2.1	Algemene ontwikkelingen 6
2.2	Kwaliteit en auditing 6
2.3	Correspondentie met het parlement 7
3	De scope van het programma 8
3.1	Programmascope 8
3.2	Projectscopes 8
4	Voortgang en planning 10
4.1	Voortgang van het programma 10
4.2	Planningsystematiek 12
4.3	Voortgang mijlpalen 13
4.4	Ontwikkelingen in de planning van het HWBP-2 16
5	Risicomanagement 17
5.1	Risicobeheersing 17
5.2	Risico's met gevolgen in tijd 17
5.3	Risico's met gevolgen in geld 19
6	Financiën 21
6.1	Programmabudget 21
6.2	Programmaraming 21
6.3	Ontwikkelingen in de projectramingen van de lopende projecten 24
6.4	Kasreeks 24
6.5	Apparaatskosten Rijkswaterstaat 24
6.6	Cumulatieve verplichtingen en uitgaven 25

1 Inleiding

1.1 Kerngegevens van het HWBP-2

Om Nederland duurzaam te beschermen tegen overstromingen vanuit de grote rivieren, het IJsselmeer, het Markermeer en de Noordzee toetsen de beheerders van de primaire waterkeringen regelmatig of de primaire waterkeringen voldoen aan de vigerende veiligheidsnormen. In 2001 is deze toets voor de eerste maal uitgevoerd; in 2006 voor de tweede maal. Op basis van deze toetsen is een deel van de primaire waterkeringen afgekeurd. Verder bleek uit een toets in 2003 door Rijkswaterstaat en de keringbeheerders dat de zeeweringen langs de Noordzeekust op een aantal locaties op een termijn van 20 jaar niet meer aan de geldende veiligheidsnorm zouden voldoen. Deze locaties zijn aangemerkt als de 'Zwakke Schakels'. Op negen van deze locaties ligt tevens een opgave tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde 'prioritaire zwakke schakels kust'.

De maatregelen die de beheerders moeten treffen om de in 2001 en 2006 afgekeurde keringen weer aan de vigerende veiligheidsnormen te laten voldoen, zijn op het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) geplaatst. Voorwaarde hiervoor is dat de waterkeringen zijn afgekeurd als gevolg van wijzigingen in de gestelde veiligheidsnorm, de hydraulische randvoorwaarden of de toetsvoorschriften. Maatregelen in het kader van regulier of achterstallig onderhoud vallen hier dus niet onder. Voorwaarde is ook dat verbetering van de veiligheidssituatie niet plaatsvindt in het kader van een ander programma. Maatregelen die voortkomen uit de derde toetsing van 2011 vallen niet binnen de scope van het HWBP-2, deze worden meegenomen in het nieuwe Hoogwaterbeschermingsprogramma (nHWBP). In totaal worden in het HWBP-2 89 projecten aangepakt, waarvan 366,2 km dijken en 18 kunstwerken.

Op basis van de Waterwet komen de afgekeurde dijken en kunstwerken in aanmerking voor subsidiëring door het rijk. Hiertoe toetst het rijk de maatregelen aan de subsidiecriteria robuust, sober en doelmatig. De werkwijze die hierbij gehanteerd wordt, is beschreven in bijlage 1.

Karakteristieken van het HWBP-2

Het HWBP-2 is op 22 maart 2011 door de Tweede Kamer aangewezen als 'Groot Project'. Door middel van de basisrapportage is de Tweede Kamer geïnformeerd over het programma. De basisrapportage beschrijft ook de verantwoordelijkheden van de bij het programma betrokken partijen.

De minister van Infrastructuur en Milieu is verantwoordelijk voor het systeem van hoogwaterbescherming in Nederland. In het geval van het HWBP-2 is de minister verantwoordelijk voor het vaststellen van het programma, het beoordelen van de subsidieaanvragen van de beheerders op basis van subsidiecriteria, het verstrekken van de subsidies en het rapporteren aan de Tweede Kamer.

De water- en hoogheemraadschappen (binnen het HWBP-2 veruit het grootste deel van de beheerders) kennen eigen democratisch gekozen besturen. Als waterkeringen in de periodieke toetsing worden afgekeurd, hebben zij de plicht maatregelen te treffen, waardoor de afgekeurde keringen weer aan de vigerende wettelijke normen gaan voldoen. Voor deze maatregelen kan subsidie worden aangevraagd.

De minister is ten aanzien van het HWBP-2 verantwoordelijk voor de subsidieverstrekking en niet voor de realisatie van alle afzonderlijke projecten. Gezien deze verantwoordelijkheidsverdeling zijn de formele sturingsmogelijkheden

van het rijk in het HWBP-2 in vergelijking met andere grote projecten, zoals Ruimte voor de Rivier of Maaswerken, beperkt.

1.2 **Samenvatting hoofdpunten verslagperiode**

Voortgang van het programma

Per 30 juni 2013 voldoen 58 projecten aan de veiligheidsnorm. In totaal bevinden zich 20 projecten in de planstudiefase en 11 projecten in de realisatiefase.

Scope

De scope van het HWBP-2 bestaat uit 89 projecten, bestaande uit 18 kunstwerken en 366,2 kilometer te versterken waterkeringen. In de verslagperiode hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in de programmascope.

In voorgaande verslagperiode is aangegeven dat het programmabureau en de beheerder van het project Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid in gesprek waren over een mogelijke scope-uitbreiding voor de subsidiëring van te treffen maatregelen aan de sluis Strijensas. In de verslagperiode is afgesproken dat de versterking van deze sluis wordt bekostigd vanuit het nHWBP, maar dat de versterking gelijktijdig wordt uitgevoerd met de aangrenzende dijkvakken die onderdeel uitmaken van het HWBP-2. Hiermee is de discussie over de scope van dit project afgerond en blijft de vanuit het HWBP-2 subsidiabele projectscope ongewijzigd.

Planning

In het afgelopen halfjaar zijn 11 tussentijdse mijlpalen gerealiseerd: bij negen projecten is het voorkeursalternatief vastgesteld en bij twee projecten is in de verslagperiode een voorlopige subsidiebeschikking afgegeven.

Vaststelling voorkeursalternatieven

Bij negen projecten is in de verslagperiode het voorkeursalternatief vastgesteld:

- Markermeerdijk Hoorn – Edam – Amsterdam
- Waddenzeedijk Texel
- Lekdijk – KIS
- Kustversterking Katwijk
- Hoogwaterkering Den Oever
- Dijkversterking Spui-Oost
- Dijkversterking Spui-West
- Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid
- IJsselmeer, kleibekleding en pipingmaatregelen

Hiermee resteren drie projecten waarvoor het voorkeursalternatief nog moet worden vastgesteld: Koegraszeedijk, Houtribdijk en Ipensloter- en Diemerdammersluis. De beheerders en het rijk hebben afgesproken om alle voorkeursalternatieven in 2013 vast te stellen.

Start realisatie

Bij twee projecten is in de verslagperiode een voorlopige subsidiebeschikking afgegeven, waarmee voor deze projecten de realisatiefase is gestart:

- Kustversterking Katwijk
- Noorderstrand Schouwen

Bij de drie projecten Koegraszeedijk, Markermeerdijk Marken, zuid- en westkade en Lekdijk-KIS kon de realisatiefase in de verslagperiode nog niet van start gaan. Bij deze projecten werkt de beheerder nog aan de afronding van de planstudie.

Einde realisatie

In de verslagperiode zijn geen projecten afgerond. Voor het project Markermeerdijk Enkhuizen – Hoorn is in voorgaande verslagperiode gemeld dat de realisatie nog niet kan worden afgerond omdat tijdens de uitvoering een afschuiving heeft plaatsgevonden in een dijkvak. In de verslagperiode werkte de beheerder aan het herstel. De financiële afhandeling van het project is in gang gezet.

Ontwikkelingen in de planning

Bij 15 projecten is in de verslagperiode de planning van mijlpalen bijgesteld bij een formeel contactmoment of met een Voorstel tot Wijziging (vtw-procedure). Hiermee is de actualiteit van de informatie over de plannings binnen het programma vergroot. Bij het project Dijkversterking Spui West is vanwege een versnelling een vroegere einddatum vastgesteld, waardoor dit project nu naar verwachting voor 2017 kan worden afgerond. Op basis van in voorgaande verslagperiode gemelde ontwikkelingen bij het project Ameland, Waddenzeekering is in dit project een latere einddatum van 2018 vastgesteld.

Risico's

De voornaamste planningsrisico's doen zich voor bij de grote, complexe projecten. Dit betreffen de volgende projecten: Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam, Waddenzeedijk Texel, Dijkversterking Spui Oost, Houtribdijk en Ameland, Waddenzeekering, Dijkversterking Eemdijken en Zuidelijke randmeren, Den Oever, Lekdijk- KIS en Hoeksche Waard Zuid. De ontwikkeling in het risicoprofiel van deze projecten tijdens de verslagperiode geeft op dit moment geen aanleiding om te veronderstellen dat de einddatum van deze projecten (verder) wijzigt.

De belangrijkste risico's met gevolgen in geld zijn in de verslagperiode gelijk gebleven. De totale financiële waarde van de risico's is in de verslagperiode gedaald van 601 naar 570 miljoen euro. Het totaal van de financiële waarde van de risico's in de projecten en op programmaniveau past binnen de hiervoor vastgestelde risicoreservering in het programmabudget.

Financiën

In de verslagperiode is de prijsbijstelling en een ontvangstenbijstelling over 2012 doorgevoerd in het programmabudget waardoor het voor het HWBP-2 beschikbare budget met 50 miljoen euro naar boven is bijgesteld. Het budget op 30 juni 2013 bedraagt hierdoor 3.201 miljoen euro.

De programmaraming is per saldo met 82 miljoen euro afgenomen en sluit per 30 juni 2013 op een bedrag van 3.060 miljoen euro. Dit komt doordat in de afgelopen periode verschillende projectramingen bij een formeel contactmoment of met een vtw-procedure zijn bijgesteld. De post onvoorzien binnen de programmaraming bedraagt 625 miljoen euro. De afname van 72 miljoen euro wordt vooral veroorzaakt door een afname in de verwachtingswaarde van de benoemde en onbenoemde risico's in de projecten. Cumulatief is tot en met 30 juni 2013 in totaal 756 miljoen euro gerealiseerd.

1.3

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op ontwikkelingen die zich in de rapportageperiode hebben voorgedaan in en rond het programma. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de ontwikkelingen in de basisreferenties scope (3), planning (4), risico's (5) en financiën (6) van het HWBP-2 aan bod.

2 Ontwikkelingen in en rond het programma

2.1 Algemene ontwikkelingen

In de verslagperiode hebben zich diverse ontwikkelingen voorgedaan die van invloed zijn op het programma. De relevante ontwikkelingen zijn hierna beschreven.

Bestuurlijk overleg: nieuwe fase in het programma

Tijdens een bestuurlijk overleg op 6 juni 2013 hebben de beheerders en het rijk de voortgang van het programma en de projecten besproken. De bestuurders van de beheerders en het rijk constateerden dat er in het afgelopen halfjaar goede voortgang is geboekt in de beheersing van de planning binnen het programma en dat voor het programma een nieuwe fase is aangebroken nu in de meeste projecten het voorkeursalternatief is bepaald.

Integrale contracten voor de uitvoering van projecten

Bij veel projecten is de aandacht verschoven van de keuze van het voorkeursalternatief naar de voorbereiding van de aanbesteding van de uitvoering. Hierbij kiezen de beheerders steeds vaker voor geïntegreerde contractvormen, zoals Design & Construct (D&C) en Engineering & Construct (E&C). Voor veel betrokkenen binnen het programma is deze wijze van aanbesteden en samenwerken nieuw; de markt wordt eerder in de planstudiefase betrokken. Het omgaan met deze veranderingen kan een spanning opleveren in de beheersing van de projecten. Daarom heeft de wijze van aanbesteding van projecten en de wijze waarop de dagelijkse werkpraktijk hierop wordt afgestemd momenteel extra aandacht binnen het programma.

Innovatie

De aandacht voor innovatie binnen de projecten komt meer van de grond, wat zich uit in aanvragen op het innovatiebudget en voorstellen voor nieuwe technieken in de aanlegfase. De samenwerking met nHWBP krijgt vorm en is geconcretiseerd waarbij het lopende HWBP-2 proeftuin is voor het nHWBP. Vanuit de markt worden ook initiatieven genomen voor pilots bij HWBP2-projecten, zoals bijvoorbeeld door de Stichting Ecoshape.

Bij het onderwerp 'Corrosietoetsing stalen damwanden' is het praktijkonderzoek afgerond. Hierbij is een veilige toeslagwaarde vastgesteld voor gebieden met een veenachtige ondergrond, wat leidt tot gebruik van dunnere (en dus goedkopere) damwanden. Dit wordt binnen het project Kinderdijk-Schoonhovenseveer (KIS) reeds toegepast.

Adviesraad Kwaliteitsborging HWBP-2

Het HWBP-2 hanteert een systeem van auditing dat is gericht op de risicovolle processen. De Adviesraad Kwaliteitsborging HWBP-2 geeft hier mede invulling aan. De Adviesraad heeft geadviseerd om een programma brede audit te organiseren die de samenwerking tussen de beheerders en het programmabureau onder de loep neemt. Dit voorstel wordt in de komende periode in overweging genomen.

2.2 Kwaliteit en auditing

Versterking programmabeheersing

In de verslagperiode is het geactualiseerde programmaplan vastgesteld. De aanbevelingen van de Auditdienst Rijk (ADR) voor verbetering van de beheersing van het programma en de projecten zijn hierbij een belangrijke leidraad geweest. Het afgelopen halfjaar is gewerkt aan de implementatie van het programmaplan door het uitvoeren van concrete verbeteracties en het monitoren van de gemaakte

werkafspraken. Op de peildatum zijn nog niet alle verbeteracties gerealiseerd. Onderstaand een aantal concrete acties die zijn gestart:

- Planning: onder meer via bestuurlijke bijeenkomsten is het belang van kwalitatief goede planningen benadrukt. Daarnaast is voor een aantal projecten de planning geactualiseerd middels een vtw-procedure.
- Risicomanagement: beheerders worden in toenemende mate ondersteund bij het versterken van het risicomanagement. Daartoe is binnen het programmabureau de capaciteit voor risicomanagement en projectbegeleiding versterkt.
- Beoordeling van rapportages: de procesgang van het verzamelen, het verifiëren en analyseren van informatie is gestroomlijnd.
- Procedures: met de vaststelling van het programmaplan is de dagelijkse interactie binnen het programma vastgelegd en zijn escalatielijnen verder geëxpliciteerd. Daarnaast zijn interne processen verder aangescherpt en is een begin gemaakt het monitoren van deze afspraken.

De vastlegging van de opzet van de risicobeheersing in HWBP-2 is met de vaststelling van het programmaplan afgerond. De focus komt hierdoor te liggen op de praktijk. Dit betreft met name de grote en complexe projecten. Dit omdat een aantal beheerders in het verleden nog geen projecten van dergelijke omvang heeft uitgevoerd. Een specifiek aandachtspunt betreft de omgang met- en begeleiding van nieuwe contractvormen waarbij de markt in een vroegtijdig stadium wordt betrokken.

De werking van het risicomanagement is een opgave die blijvend aandacht vraagt en gezien de verantwoordelijkheidsverdeling binnen HWBP-2 veel partijen raakt. Bovenstaande acties moeten worden gezien als eerste stappen in een proces dat nog meerdere verslagperiodes zal beslaan.

2.3 Correspondentie met het parlement

In de verslagperiode is op 3 april 2013 het wetsvoorstel voor Wijziging van de Waterwet (doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming) besproken in de Tweede Kamer en op 13 juni 2013 is het HWBP-2 besproken in het AO van de vaste commissie voor Infrastructuur en Milieu.

Verder heeft onderstaande correspondentie met de Tweede Kamer plaatsgevonden over het HWBP-2.

Datum	Onderwerp
18 februari 2013	Wijziging van de Waterwet (doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming); Nota naar aanleiding van het verslag (33 465, nr. 6).
19 maart 2013	Wijziging van de Waterwet (doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming); Nota van wijziging (33 465, nr. 7).
26 maart 2013	Aanbiedingsbrief derde voortgangsrapportage van het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma van de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu (32698, nr. 9).
23 mei 2013	Lijst van vragen en antwoorden over de VGR-3 van het HWBP-2 (32 698, nr. 10).

3 De scope van het programma

3.1 Programmascope

De programmascope van het HWBP-2 omvat 89 projecten. De beheerders voeren deze projecten uit om te bewerkstelligen dat afgekeurde dijkvakken en kunstwerken weer aan de veiligheidsnormen voldoen. De ligging van de projecten is op bijgaande kaart weergegeven. Het betreft negen projecten uit de eerste toetsronde, negen 'Prioritaire Zwakke Schakels Kust' en 71 projecten uit de tweede toetsronde. De projecten worden onafhankelijk van elkaar gerealiseerd. In totaal worden 79 projecten door waterschappen en hoogheemraadschappen gerealiseerd, acht door Rijkswaterstaat en twee door de provincie Groningen. De kaders die op deze ontwerp-opgave van toepassing zijn, maken onderdeel uit van de scope. In totaal gaat het om 18 kunstwerken en 366,2 km dijken. In de verslagperiode is de programmascope niet gewijzigd.

3.2 Projectscopes

Voor de beheerders bestaat per afgekeurde waterkering een veiligheidsopgave, dit is de projectscope. De beheerder werkt deze veiligheidsopgave uit in te treffen maatregelen.

In voorgaande verslagperiode is aangegeven dat het programmabureau en de beheerder van het project Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid in gesprek waren over een mogelijke scope-uitbreiding voor de subsidiëring van te treffen maatregelen aan de sluis Strijensas. In de verslagperiode is afgesproken dat de versterking van deze sluis wordt bekostigd vanuit het nHWBP, maar dat de versterking gelijktijdig wordt uitgevoerd met de aangrenzende dijkvakken die onderdeel uitmaken van het HWBP-2. Hiermee is de discussie over de scope van dit project afgerond en blijft de vanuit het HWBP-2 subsidiabele projectscope ongewijzigd.

Verder is in voorgaande verslagperiode aangegeven dat de raming van het project Markermeerdijk Hoorn – Edam – Amsterdam nog naar beneden moet worden bijgesteld op basis van de definitieve scope van dit project. De beheerder is bezig met de afronding van deze bijstelling.

Hierna is de kaart met de actuele scope van het programma opgenomen. Ook de actuele voortgang van de projecten is hierin aangegeven.

Figuur 1 Actuele scope van het programma, peildatum 30 juni 2013

4 Voortgang en planning

4.1 Voortgang van het programma

In de verslagperiode is bij negen projecten het voorkeursalternatief vastgesteld en resteert bij nog drie projecten de keuze van het voorkeursalternatief. Hiermee verschuift de aandacht van veel beheerders naar de voorbereiding van de aanbesteding en de uitvoering. Zo is in de verslagperiode in de projecten Noorderstrand Schouwen en Kustversterking Katwijk een voorlopige subsidiebeschikking afgegeven, waarmee voor deze projecten de planstudiefase is afgerond en de realisatiefase is gestart. Deze projecten zijn in paragraaf 4.2 nader toegelicht. In de verslagperiode zijn geen projecten opgeleverd.

Dit betekent dat zich per 30 juni 2013 in totaal 20 projecten in de planstudiefase bevinden en 11 projecten in de realisatiefase. Er voldoen in totaal 58 projecten aan de veiligheidsnorm. De mutaties in de projectfase ten opzichte van voorgaande kwartaalrapportage zijn gegeven in tabel 1.

Tabel 1

Mutaties in projectfase ten opzichte van vorige VGR

	VGR3 31-12-2012	Mutaties verslagperiode	VGR4 30-6-2013
Planstudie	22	- 2	20
Realisatie	9	+ 2	11
Gerealiseerde maatregelen	46	0	46
Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet	12	0	12
Totaal			89

In het HWBP-2 wordt in totaal 366,2 km dijken en 18 kunstwerken versterkt. Tabel 2 geeft het aantal projecten in de planstudie- en realisatiefase per beheerder weer, met daarbij het aantal kilometers dijken, dammen en duinen en het aantal kunstwerken. Ten opzichte van de voorgaande verslagperiode hebben zich hierin geen wijzigingen voorgedaan. Een overzicht van de afgeronde projecten is opgenomen in tabel 3.

Tabel 2

Projecten in de planstudie- en realisatiefase

	Totaal aantal lopende projecten	Projecten aan dijken, dammen, duinen		Projecten aan kunstwerken
HH Hollands Noorderkwartier	7	7	93,0 km	-
WS Hollandse Delta	9	9	58,7 km	-
Wetterskip Fryslân	3	3	32,4 km	-
HH Schieland & Krimpenerwaard	2	2	7,1 km	-
WS Rivierenland	2	2	11,5 km	-
WS Scheldestromen	2	2	11,8 km	-
RWS beheerders	3	2	29,8 km	1
Overige beheerders	3	2	24,4 km	1
Totaal	31	29	268,7 km	2

Tabel 3

Afgeronde HWBP-2
projecten

Beheerder	Code	Project	
HH Hollands Noorderkwartier	W1-001	Havendijk den Helder	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-001	Balgzanddijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-024	Prins Hendrikpolder, steenbekleding	**
HH Hollands Noorderkwartier	W2-064	Bergen aan Zee	*
HH Hollands Noorderkwartier	W2-066	Egmond aan Zee	*
WS Hollandse Delta	W1-003	Versterking Buitenhavendijk Middelharnis	
WS Hollandse Delta	W2-026	Dijkversterking Nieuwe Stadse Zeedijk	
WS Hollandse Delta	WN-002	Dijkversterking BrielseMaasdijk	*
WS Hollandse Delta	WN-014a	Dijkversterking IJsselmonde Noord en Zuid	*
WS Hollandse Delta	WN-014b	Dijkversterking Hilledijk	*
WS Hollandse Delta	WN-025	Zettingsvloeiing Dordtsche Kil	***
WS Hollandse Delta	WZ-006	Kust van Voorne	
WS Hollandse Delta	WZ-007	Flauwe Werk	
WS Fryslân	W2-013	Havendammen en steenbekleding Stavoren	***
WS Fryslân	W2-021	Havendam Lemmer	
WS Fryslân	W2-045	Terschelling, Waddenzeekering	
WS Fryslân	WN-016	Johan Frisoluis Stavoren	***
WS Fryslân	WN-019	Riensluis te Lemmer	***
WS Fryslân	WN-020	Oude Zeesluis te Stavoren	*
WS Fryslân	WN-021	Inlaat Tacozijl	*
WS Fryslân	WN-022	Inlaat Teroelsterkolk	*
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W1-008	Nederlekdijs	***
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	WN-017	Achterland Maeslantkering	*
WS Rivierenland	W1-010	Benedenstad Nijmegen	
WS Rivierenland	W2-078	Diverse pipingmaatregelen	
WS Scheldestromen	W2-019	Onrustpolder Noord-Beveland	
WS Scheldestromen	W2-025	Kruiningenpolder	
WS Scheldestromen	W2-031	Zimmermanpolder Zuid-Beveland	
WS Scheldestromen	WN-010	Westkapelle	
WS Scheldestromen	WN-011	Vlissingen	***
HH van Delfland	W2-079	Gemaal Westland	
HH van Delfland	WN-018	Achterland Maeslantkering	*
HH van Delfland	WZ-004	Scheveningen	***
HH van Delfland	WZ-005	Delflandse kust	***
HH van Rijnland	W2-068	Zandvoort, boulevard	*
HH van Rijnland	WZ-003	Kustversterking Noordwijk	***
WS Aa en Maas	WN-012	Keent en Keent - Grave	***
WS Aa en Maas	WN-015	Kunstwerken Boxmeer - Grave	***
WS Aa en Maas	WN-023	Heusden	*
WS Aa en Maas	WN-024	Boxmeer	***
WS Noorderzijlvest	W2-018	Afvalwaterleidingen	
WS Noorderzijlvest	W2-069	Waddenzeedijk Nieuwstad	
WS Groot Salland	W2-058	IJsseldijk bij Windesheim	
WS Groot Salland	W2-088	Gemaal Westerveld bij Zwolle	
WS Rijn en IJssel	W2-074	Den Elterweg te Zutphen	
WS Rijn en IJssel	W2-075	IJsseldijk stadsgracht Doesburg	
WS Rijn en IJssel	W2-077	Twentekanaaldijk	
WS Rijn en IJssel	W2-089	Pleijweg, Schaapdijk, Broekdijk te Arnhem	

WS Veluwe	WN-013	Gemaal Antlia	
WS Hunze en Aa's	W1-004	Oude zeesluis Delfzijl	
WS Zuiderzeeland	W2-010	Kadoelersluis	
Provincie Groningen	W1-005	Schutsluis complex Delfzijl	
Provincie Groningen	W1-007	Keersluis Lauwersoog	
RWS IJsselmeergebied	R2-011	Roggebotsluis	
RWS IJsselmeergebied	R2-016	Nijkerkersluis	
RWS Zeeland	R2-022	Veerhaven Kruiningen	
RWS Zeeland	R2-034	Sluizencomplex Terneuzen	
RWS Noord-Holland	R2-029	Molwerk in de Mokbaai, Texel	

* *Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet aan de veiligheidsnorm, zonder dat maatregelen hoeven te worden getroffen.*

** *Het project voldoet aan de norm voor steenbekleding, maar wordt verder versterkt in W2-036*

*** *Het project is afgerond, maar financiële afwikkeling dient nog plaats te vinden.*

4.2 Planningsystematiek

Om de voortgang van de projecten te kunnen monitoren, geven beheerders de belangrijkste mijlpalen in de projectplanningen aan. De onderliggende documenten bij deze en andere mijlpalen worden bij formele contactmomenten door het programmabureau HWBP-2 getoetst. Een mijlpaal wordt als behaald beschouwd na de schriftelijke bevestiging van een positief toetsresultaat.

In tabel 4 is met kleur (oranje, groen en rood) aangegeven of de vastgestelde datum van een mijlpaal bij een formeel contactmoment of met een vtw-procedure is gewijzigd. Via een vtw-procedure kan tussentijds de planning worden bijgesteld wanneer er een groot verschil optreedt tussen de vastgestelde mijlpalen en de prognose. Dit instrument wordt ingezet wanneer er niet op korte termijn een contactmoment (zoals beschreven in bijlage 1) is voorzien.

Bijgestelde mijlpalen zijn in paragraaf 4.3 toegelicht. De planning van projecten is sterk afhankelijk van specifieke projectomstandigheden en actuele ontwikkelingen in de projecten. Daarom geven de beheerders ieder kwartaal een prognose van mogelijke ontwikkelingen in de planningen van projecten. Deze ontwikkelingen zijn niet in de tabel weergegeven aangezien deze nog niet formeel zijn getoetst.

Tabel 4 geeft een overzicht van de planning met daarin aangegeven de mijlpalen die zijn voorzien binnen de lopende projecten. De tabel geeft een weergave van de formeel vastgestelde projectplanningen.

Code	Naam	Beheerder	Projectfase	Vigerende datum keuze VMA	Vigerende datum start realisatie	Vigerende datum einde realisatie
WN-006	Ipenslotersluis en Diemerdamsluis	HH Amstel, Gooi en Vecht	planstudie	n.t.b.	2013 Q4	2015 Q4
R2-006	Houtribdijk	RWS IJsselmeergebied	planstudie	2013 Q3 (was n.t.b.)	2015 Q1 (was n.t.b.)	2018 Q3 * (was 2018 Q4)
W2-080	Koegraszeedijk	HH Hollands Noorderkwartier	planstudie	2012 Q1	2013 Q2	2014 Q4
W2-004	Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam	HH Hollands Noorderkwartier	planstudie	✓	2016 Q3	2021 Q2 *
W2-036	Dijkversterking Texel	HH Hollands Noorderkwartier	planstudie	✓	2015 Q1 (was 2016 Q3)	2019 Q3 * (was 2019 Q4)
W2-085	Hoogwaterkering Den Oever	HH Hollands Noorderkwartier	planstudie	✓	2015 Q1 (was 2014 Q4)	2017 Q4 (was 2017 Q3)
WN-003a	Dijkversterking Spui Oost	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2014 Q4	2018 Q3 * (was 2019 Q1)
WN-004	Dijkversterking Spui - west	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2014 Q3 (was 2015 Q4)	2017 Q2 (was 2018 Q3)
WN-008	Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2014 Q4 (was 2015 Q1)	2017 Q4
W2-030	Waddenzeedijk, Friese kust	WS Fryslân	planstudie	✓	2014 Q3 (was 2013 Q4)	2015 Q3 (was 2017 Q2)
WN-001	Dijkversterking Hellevoetsluis	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2014 Q1 (was 2013 Q4)	2015 Q1
W2-049	Ameland, Waddenzeekering	WS Fryslân	planstudie	✓	2013 Q4 (was 2014 Q2)	2018 Q3 * (was 2016 Q3)
WN-009	Dijkversterking Hoeksche Waard Noord	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2013 Q4 (was 2015 Q2)	2017 Q2 (was 2017 Q3)
WZ-001	Zwakke schakels Noord-Holland	HH Hollands Noorderkwartier	planstudie	✓	2013 Q4 (was 2013 Q1)	2016 Q2
W2-014	IJsselmeer, kleibekleding en pipingmaatregelen	WS Fryslân	planstudie	✓	2013 Q4 (was 2012 Q2)	2015 Q3 (was 2013 Q4)
WN-003b	Zettingsvoeding Spui	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2013 Q3 (was n.t.b.)	2015 Q2 (was 2014 Q2)
W2-063	Eemdijken en Zuidelijke Randmeren	WS Vallei & Veluwe	planstudie	✓	2013 Q3	2017 Q4
WN-007	Dijkversterking Eiland van Dordrecht West	WS Hollandse Delta	planstudie	✓	2013 Q3	2017 Q2
W2-055	Lekdijk - RIS	WS Rivierenland	planstudie	✓	2013 Q2	2017 Q4
R2-061	Markermeerdijk Marken, zuid- en westkade	RWS Noord-Holland	planstudie	✓	2013 Q1	2015 Q4
WN-005	Dijkversterking Eiland van Dordrecht Oost	WS Hollandse Delta	realisatie	✓	✓	2017 Q1
W2-002	Dijkversterking Krimpen	HH van Schieland en de Krimpenerwaard	realisatie	✓	✓	2015 Q4
W2-042	Merwededijk te Werkendam	WS Rivierenland	realisatie	✓	✓	2015 Q4
W1-009	Bergambacht-Ammerstol-Schoonhoven (BAS)	HH van Schieland en de Krimpenerwaard	realisatie	✓	✓	2015 Q3
R2-062	Keersluis Meppelderdiep Zwartsluis	RWS Oost Nederland	realisatie	✓	✓	2015 Q3
W2-067	Kustversterking Katwijk	HH van Rijnland	realisatie	✓	✓	2015 Q2 (was 2016 Q2)
WZ-009	West Zeeuws-Vlaanderen	WS Scheldestromen	realisatie	✓	✓	2014 Q4
W2-028	Dijkversterking Oostmolendijk bij Ridderkerk	WS Hollandse Delta	realisatie	✓	✓	2014 Q4
W1-006	Wieringermeerdijk en omgelegde Stonteldijk	HH Hollands Noorderkwartier	realisatie	✓	✓	2014 Q3 (was 2015 Q2)
W2-082	Noorderstrand Schouwen	WS Scheldestromen	realisatie	✓	✓	2014 Q1
W2-003	Markermeerdijk Enkhuizen-Hoorn	HH Hollands Noorderkwartier	realisatie	✓	✓	2013 Q2 (was 2012 Q3)

* Project naar verwachting ná 2017 opgeleverd

Voortgang mijlpalen:

✓ Mijlpaal is behaald

■ Mijlpaal is nog niet behaald

Mutaties vigerende planning:

■ Bij formeel contactmoment is een vroegere datum voor de mijlpaal vastgesteld

■ Bij formeel contactmoment is een latere datum voor de mijlpaal vastgesteld met oplevering uiterlijk in 2017

■ Bij formeel contactmoment is een latere datum voor de mijlpaal vastgesteld met verwachte oplevering ná 2017

Tabel 4 Planning met mijlpalen van de lopende projecten

4.3 Voortgang mijlpalen

In de verslagperiode zijn 11 mijlpalen gerealiseerd: bij negen projecten is het voorkeursalternatief vastgesteld, bij twee projecten is in de verslagperiode een voorlopige subsidiebeschikking afgegeven. In deze paragraaf is de voortgang van de (tussentijdse) mijlpalen in de projecten nader toegelicht.

Keuze voorkeursalternatief

Bij negen projecten is in de verslagperiode het voorkeursalternatief vastgesteld:

- W2-004 Markermeerdijk Hoorn – Edam – Amsterdam
Bij de vaststelling van de voorkeursalternatief zijn afspraken gemaakt over de afronding van het ontwerp-projectplan. Er is overeenstemming bereikt over de aanpak van het vervolgonderzoek Dijken op Veen, dit moet eind 2014 leiden tot een 'veiligheid-tijd-geld-afweging' voor de eventuele toepassing van de resultaten van het praktijkonderzoek in het ontwerp. Om de verdere planontwikkeling voortvarend ter hand te nemen, is de beheerder bezig met het versterken van de projectorganisatie. Dit project wordt naar verwachting in 2021 opgeleverd.

- **W2-036 Dijkversterking Texel**
In de verslagperiode is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd. In de verslagperiode is dit project gesplitst in twee deelprojecten; een deelproject voor de realisatie van een zandige oplossing ter plaatse van de Prins Hendrikdijk en een deelproject voor het overige deel van de waddenzeedijk met een traditionele dijkversterking. Voor beide deelprojecten werkt de beheerder momenteel aan de uitwerking van het ontwerp voor het ontwerp-projectplan. Voor de buitendijkse zandige oplossing van de Prins Hendrikdijk is in de verslagperiode de realisatieovereenkomst getekend door de Minister van Infrastructuur en Milieu, de gedeputeerde van de provincie Noord Holland, de burgemeester van Texel en de bestuurder van de beheerder. Bij beide deelprojecten is de beheerder parallel aan de planstudie gestart met de voorbereiding van de aanbesteding, waarbij de realisatie met een geïntegreerde contractvorm in de markt wordt gezet.
- **W2-055 Lekdijk – KIS**
In dit project is in de verslagperiode grote voortgang geboekt; de keuze voor het voorkeursalternatief is bekrachtigd, het ontwerp-projectplan en de stukken voor de marktbenadering door middel van een geïntegreerd contract zijn getoetst. Gezien de complexiteit van de opgave, heeft de beheerder meer tijd nodig gehad voor de afweging van alternatieven. De toets die moet leiden tot de voorlopige subsidiebeschikking voor de realisatie van dit project is gestart. Het project dient uiterlijk eind 2017 te worden opgeleverd.
- **W2-067 Kustversterking Katwijk**
Er zijn belangrijke stappen gezet in dit project; in de verslagperiode is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd en is de voorlopige subsidiebeschikking afgegeven waarmee voor dit project de realisatiefase is gestart. Door verschillende stappen parallel uit te voeren, kon de eerder opgelopen vertraging worden ingelopen en kon de voorlopige subsidiebeschikking een jaar eerder dan in VGR-3 was voorzien worden afgegeven. Dit project omvat, naast de kustversterking, de realisatie van een parkeergarage en de inrichting van het duingebied. Hiervoor hebben de beheerder en de gemeente Katwijk een financieringsovereenkomst getekend en heeft de provincie Zuid-Holland subsidie verleend voor een provinciale bijdrage.
- **W2-085 Hoogwaterkering Den Oever**
In de verslagperiode is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd. De beheerder verwacht de opgelopen vertraging in de planstudiefase grotendeels te kunnen inlopen, omdat het voorkeursalternatief ten behoeve van het overleg met omgevingspartijen al ver is uitgewerkt. In nauwe afstemming met de gemeente Hollands Kroon en andere betrokken partijen is gewerkt aan de inpassing van de dijkversterking. De realisatie van het project wordt met een geïntegreerd contract in de markt gezet en wordt uiterlijk in 2017 opgeleverd.
- **WN-003a Dijkversterking Spui-Oost**
In de verslagperiode is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd. Door een verdere verfijning en optimalisatie van het ontwerp voorziet de beheerder dat het project een halfjaar eerder kan worden afgerond. De beheerder zet de realisatie van het project met een geïntegreerd contract in de markt.
- **WN-004 Dijkversterking Spui-West**
Ook bij dit project is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd. Door afspraken over het vervolgproces en door de aannemer vroegtijdig bij de planuitwerking te betrekken, verwacht de beheerder de opgelopen vertraging in te kunnen lopen. De planning van het project voorziet afronding voor 2017. De beheerder zet de realisatie van het project met een geïntegreerd contract in de markt.
- **WN-008 Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid**
Bij de bekrachtiging van het voorkeursalternatief is een nieuwe planning vastgesteld, waarin is voorzien dat de realisatiefase in de tweede helft van 2014 kan starten. Deze versnelling komt door afspraken over het versneld doorlopen van de toetsmomenten en het parallel schakelen van activiteiten. Tegelijk met

het afronden van de planstudiefase is de beheerder gestart met de voorbereiding van de aanbesteding. De beheerder verwacht dat het project in het vierde kwartaal van 2017 wordt afgerond.

- W2-014 IJsselmeer, kleibekleding en pipingmaatregelen
In de verslagperiode is de keuze voor het voorkeursalternatief bekrachtigd. De planstudie duurde veel langer omdat het noodzakelijk bleek de dijk integraal te versterken in plaats van een versterking van alleen de grasbekleding. Hierdoor is ook de aanpak complexer en wordt dit project twee jaar later dan eerder was voorzien opgeleverd. Om risico's voor vertraging in de vergunningen- en projectplanprocedure te verkleinen, wordt een gecoördineerde procedure doorlopen. Verder is de beheerder gestart met de voorbereidingen voor de aanbesteding van het project.

Hiermee resteren drie projecten waarvoor het voorkeursalternatief nog moet worden vastgesteld:

- W2-080 Koegraszeedijk
De verwachting is dat het voorkeursalternatief uiterlijk eind 2013 kan worden vastgesteld. De beheerder verwacht dat de opgelopen vertraging voor de vaststelling van het voorkeursalternatief zich in het vervolgproces voortzet, waardoor de realisatiefase van het project pas eind 2014 kan starten en het project met ten minste een jaar vertraging medio 2016 kan worden opgeleverd.
- R2-006 Houtribdijk
In dit project is de startnotitie vastgesteld op basis waarvan de planning nu is ingevuld. Het voorkeursalternatief wordt naar verwachting nog in 2013 vastgesteld. Momenteel wordt het ontwerp uitgewerkt.
- WN-006 Ipenslotersluis en Diemendammersluis
In dit project speelt al langere tijd een discussie over de verdeling van kosten voor de realisatie van het project. In afwachting van deze discussie heeft de beheerder de planstudie stilgelegd. In de verslagperiode heeft een bestuurlijk overleg plaatsgevonden.

Start realisatie

Bij twee projecten is in de verslagperiode een voorlopige subsidiebeschikking afgegeven, waarmee voor deze projecten de realisatiefase is gestart. Het project W2-067 Kustversterking Katwijk is hiervoor al toegelicht. Daarnaast was dit ook voor het volgende project het geval:

- W2-082 Noorderstrand Schouwen
Met de verlening van de voorlopige subsidiebeschikking is dit project in de realisatiefase gekomen. Inmiddels is ook het werk voor de uitvoering van het project gegund. Momenteel loopt er nog een procedure in het kader van de door het Ministerie van EZ verleende vergunning Flora- en Faunawet. Ook loopt er nog een procedure bij de Raad van State tegen de door de provincie Zeeland verleende Nb-wet vergunning voor de landwaartse oplossing. In de planning is in deze procedures reeds voorzien, waardoor de verwachting is dat het project conform planning in begin 2014 kan worden afgerond.

Bij drie projecten kon de realisatiefase in de verslagperiode nog niet van start gaan. Naast de projecten Koegraszeedijk en Lekdijk-KIS geldt dit ook voor het project Markermeerdijk Marken, zuid- en westkade. Bij dit project werkt de beheerder nog aan de afronding van het projectplan. Omdat de planstudie langer duurt dan was voorzien staat de einddatum van het project onder druk. Parallel aan de afronding van de planstudie is in de verslagperiode verkend wat de mogelijkheden zijn van een pilot voor meerlaagsveiligheid voor Marken, als alternatief voor het nu voorliggende dijkversterkingsplan.

Einde realisatie

In de verslagperiode zijn geen projecten afgerond. Voor het project Markermeerdijk Enkhuizen – Hoorn is in voorgaande verslagperiode gemeld dat de realisatie nog niet kan worden afgerond omdat tijdens de uitvoering een afschuiving heeft plaatsgevonden in een dijkvak. In de verslagperiode werkte de beheerder aan het herstel van de afschuiving.

4.4 Ontwikkelingen in de planning van het HWBP-2

Voor een vlotte voorbereiding van de realisatie van projecten, zijn in verschillende projecten activiteiten parallel geschakeld en zijn afspraken gemaakt over het doorlopen van toetsen op de project- en aanbestedingsdocumenten. Bij de meeste projecten is ervoor gekozen om de realisatie met geïntegreerde contracten in de markt te zetten. Hierbij wordt de markt al eerder in de planstudiefase betrokken waardoor het werk sneller kan starten zodra de voorlopige subsidiebeschikking is verleend.

Bijgestelde mijlpalen

Als gevolg van de actuele ontwikkelingen in de projecten, is in de verslagperiode bij 15 projecten bij een formeel contactmoment of met een VTW-procedure de planning van mijlpalen bijgesteld. Deze mutaties zijn in tabel 4 aangegeven. De projecten waar zich noemenswaardige ontwikkelingen hebben voorgedaan, zijn reeds toegelicht.

Bij de volgende twee projecten hebben de mutaties in de planning van deze projecten consequenties voor het aantal projecten binnen HWBP-2 dat na 2017 wordt afgerond:

- **WN-004 Dijkversterking Spui-West**
Bij de vaststelling van het voorkeursalternatief is een nieuwe planning voor dit project vastgesteld, waarin is voorzien dat dit project eind 2017 kan worden opgeleverd in plaats van eind 2018. Mede door de afspraken over het vervolgproces en door de aannemer vroegtijdig bij de planuitwerking te betrekken, realiseert de beheerder een versnelling waardoor dit project voor eind 2017 kan worden afgerond.
- **W2-049 Ameland, Waddenzeekering**
In de derde voortgangsrapportage is reeds gemeld dat de uitvoeringstijd van dit project met ruim een jaar zou worden verlengd vanwege de complexe logistiek bij dit project; de mogelijkheden voor het aanvoeren van materieel en materialen naar en op het eiland zijn beperkt en om risico's op schade aan de dijk te voorkomen wordt niet tijdens het stormseizoen gewerkt. Bij de toets op het ontwerp-projectplan is de planning daarom aangepast. Hierin voorziet de beheerder dat het project eind 2018 kan worden opgeleverd. Ondertussen werkt de beheerder aan de voorbereiding van de contractvorming, waarbij de dijkversterking met een geïntegreerd contract in de markt wordt gezet. Hierbij wordt de markt nadrukkelijk uitgedaagd de uitvoeringstijd te bekorten.

Projecten die na 2017 worden opgeleverd

Op dit moment is bij de volgende vijf projecten voorzien dat de werkzaamheden na 2017 worden afgerond:

- W2-004 Markermeerdijk Hoorn - Edam – Amsterdam
- W2-036 Waddenzeedijk Texel
- WN-003 Dijkversterking Spui Oost
- R2-006 Houtribdijk
- W2-049 Ameland, Waddenzeekering

De actuele ontwikkelingen en de planning van deze projecten zijn hiervoor al toegelicht.

5 Risicomanagement

5.1 Risicobeheersing

De risicobeheersing binnen HWBP-2 is gericht op het voorkomen van onverwachte ontwikkelingen in de projecten en binnen het programma. In de verslagperiode is met name geïnvesteerd in de volgende maatregelen:

- Implementatie van de werkafspraken en procedures voor risico- en programmabeheersing die zijn vastgelegd in het programmaplan voor het HWBP-2;
- Effectuering van de afspraken over het realiseren van mijlpalen in 2013 voor de projecten met de grootste risico's;
- Uitbreiding capaciteit voor risicomanagement en projectbegeleiding binnen het programma. Naast aandacht voor techniek is in toenemende mate aandacht voor de organisatie en procesmatige risico's in de projecten. Deze worden ook op management- en directieniveau tussen de beheerders en het programmabureau besproken;
- Versterking capaciteit bij de beheerders voor de verbetering van de projectbeheersing;
- Aanscherping van de risicoprofielen van projecten en gezamenlijke risicosessies met beheerders en programmabureau.

In de afgelopen periode is ingezet op de versterking van het risicomanagement met als doel verbetering van de beheersing van het programma. Hierbij ligt de focus van de sturing binnen het programma op de beheersing van toprisico's die de programmadoelstelling raken vanwege mogelijke gevolgen in tijd en/of in geld.

5.2 Risico's met gevolgen in tijd

Toprisico's voor het programma

De vijf belangrijkste risico's voor het programma met gevolgen in tijd zijn weergegeven in tabel 5. De in tijd uitgedrukte verwachtingswaarde betreft de gemiddelde verwachting voor de projecten waarin zich dit risico voordoet. Het betreft een inschatting van de beheerders van het gemiddeld aantal maanden vertraging dat in de projecten kan ontstaan als het risico zich daadwerkelijk voordoet. Risico's met de hoogste verwachtingswaarde en die het vaakst als risico bij de projecten zijn benoemd, zijn aangeduid als toprisico voor het programma.

Tabel 5

Toprisico's binnen het programma met gevolgen in tijd, weergegeven in gemiddeld aantal maanden

Risico's met gevolgen in tijd	Gemiddelde verwachtingswaarde
Beheersing	3 tot 6
Verwerving van vastgoed vertraagt waardoor gronden te laat beschikbaar komen voor het project	4
Producten in het planproces worden niet tijdig vastgesteld	2
Vergunningen zijn niet of te laat beschikbaar voor het project	2
Onbekendheden van de ondergrond tijdens de realisatie	1

De ontwikkeling en beheersing van de toprisico's met gevolgen in tijd zijn hierna toegelicht.

Beheersing

Enkele projecten zijn omvangrijker en complexer dan waar beheerders tot nu toe verantwoordelijk voor zijn geweest. Hierdoor ontstaat het risico dat de projectorganisatie onvoldoende is toegerust om op beheerste wijze het project te realiseren. In dit kader wordt momenteel de projectorganisatie van de Markermeerdijken versterkt.

Daarnaast speelt dit risico met name bij de voorbereiding van de realisatie van projecten. Bij de beheersing van dit risico wordt specifiek aandacht besteed aan het beheersen van risico's rondom inkoop en aanbesteding van projecten, aangezien de realisatie van projecten steeds vaker met een geïntegreerd contract aan de markt wordt uitbesteed. De beheersing van dit risico is gericht op het versterken van kennis en ervaring.

Verwerving van vastgoed, gronden te laat beschikbaar voor het project

Het risico dat gronden te laat beschikbaar zijn voor de realisatie speelt aan het begin van de realisatiefase van de projecten. Dit risico, dat een stijgende ontwikkeling laat zien, wordt beheerst door tijdens de gesprekken over minnelijke grondverwerving te inventariseren waar sprake kan zijn van de noodzaak tot onteigening. Ook worden andere mogelijkheden voor het gebruik van de grond overwogen en benoemen de beheerders een goede kennis van het gebied en open communicatie over de plannen als beheersmaatregelen.

Producten in het planproces worden niet tijdig vastgesteld

Beheerders rapporteren risico's ten aanzien van het definitief vaststellen van producten in het planproces. Dit risico laat een beperkt stijgende ontwikkeling zien. De sleutel voor de beheersing ligt in een goede communicatie met de omgeving en het betrekken van de omgeving bij vorderingen in het projectplan. Hierdoor wordt verlies van draagvlak voorkomen.

Vergunningen zijn niet of te laat beschikbaar voor het project

Dit risico wordt veroorzaakt doordat het bevoegd gezag aanvullende informatie nodig heeft om een vergunning te verlenen. Ook dit risico laat een licht stijgende ontwikkeling zien. De betreffende beheerders geven aan dit risico te beheersen door met name vroegtijdig in overleg te treden met bevoegde gezagen om inzicht te krijgen in de benodigde informatie.

Onbekendheden van de ondergrond tijdens de realisatie

De ondergrond reageert anders dan verwacht of men treft zaken aan die men niet heeft voorzien. Dit risico is in de afgelopen periode toegenomen. De door de beheerders benoemde beheersing betreft met name het uitvoeren van preventief onderzoek.

Algemeen beeld op programmaniveau

De voornaamste planningsrisico's doen zich voor bij de grote, complexe projecten. Dit betreffen de volgende projecten: Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam, Waddenzeedijk Texel, Dijkversterking Spui Oost, Houtribdijk en Ameland, Waddenzeekering, Dijkversterking Eemdijken en Zuidelijke randmeren, Den Oever, Lekdijk- KIS en Hoeksche Waard Zuid. De ontwikkeling in het risicoprofiel van deze projecten tijdens de verslagperiode geeft op dit moment geen aanleiding om te veronderstellen dat de einddatum van deze projecten (verder) wijzigt.

In de verslagperiode zijn bij diverse projecten mijlpalen bijgesteld middels contactmomenten of vtw-procedures. Daarnaast is er een aantal mijlpalen in de komende verslagperiode - met name start realisatie - waarvan onderzocht zal worden of deze aanleiding geven een vtw-procedure te starten. Dit betreffen de projecten met een gele markering in tabel 4.

De betreffende beheerders en het programmabureau hebben het gesprek over de beheersing van deze risico's in deze projecten geïntensiveerd om te zorgen dat deze projecten niet (verder) vertragen. Bij de aanbesteding van de projecten wordt de markt uitgedaagd versnellingen in de uitvoering van de projecten te realiseren.

5.3

Risico's met gevolgen in geld

Toprisico's voor het programma

De vijf belangrijkste risico's binnen het programma met gevolgen in geld zijn weergegeven in tabel 6. De totale waarde van de projecten waar dit risico zich voordoet, is weergegeven in miljoen euro.

Tabel 6

Toprisico's binnen het programma met gevolgen in geld, weergegeven in miljoen euro

Risico's met gevolgen in geld	Totale verwachtingswaarde voor het programma
Beheersing	106
Mogelijk afwijkende varianten	41
Onbekendheden van de ondergrond tijdens de realisatie	19
De werkelijke situatie in het projectgebied blijkt anders dan aangenomen in de planstudiefase	16
Kabels en leidingen zijn niet tijdig verlegd	14

De ontwikkeling en beheersing van de toprisico's met gevolgen in geld zijn hierna toegelicht.

Beheersing

Dit risico is op programmaniveau benoemd als toprisico met gevolgen in tijd én geld. Daarom is hiervoor op programmaniveau een risicoreservering vastgelegd. Wanneer een projectorganisatie kwalitatief onvoldoende is, bestaat de kans dat een project onvoldoende wordt beheerst en er kostenstijgingen optreden. De beheersing van dit risico is gericht op het versterken van kennis en ervaring binnen de projectteams.

Mogelijk afwijkende varianten

Op programmaniveau is een risico gedefinieerd voor afwijkende varianten. Dit betreft projecten waarbij mogelijk voor een duurder veiligheidsvariant moet worden gekozen dan waarmee in de raming rekening is gehouden omdat tijdens de uitwerking blijkt dat de eerder gekozen oplossing niet toereikend is om aan de veiligheidsnorm te kunnen voldoen. Dit risico heeft zich in de verslagperiode niet voorgedaan.

Onbekendheden van de ondergrond tijdens de realisatie

Dit betreft een toprisico met zowel gevolgen in tijd als geld. In financiële zin laat dit risico een afnemende ontwikkeling zien. Het risico wordt beheerst door het uitvoeren van preventief onderzoek en door het kiezen van maatregelen die minder afhankelijk zijn van de ondergrond.

De werkelijke situatie in het projectgebied blijkt anders dan aangenomen

Bij de realisatie wordt een andere situatie aangetroffen dan waarmee rekening is gehouden in de planstudiefase. Dit risico laat een wisselend dalende en stijgende ontwikkeling zien. Als beheersmaatregel wordt het ontwerp met nieuwe technieken nauwkeuriger afgestemd op de variatie in de dijkopbouw.

Kabels en leidingen zijn niet tijdig verlegd

Voor de realisatie is het belangrijk dat kabels en leidingen tijdig worden verlegd. Dit risico laat een toenemende ontwikkeling zien. De beheersing is gericht op tijdig overleg met de eigenaren van kabels en leidingen, op het sluiten van convenanten voor het tijdig verleggen en op kennisuitwisseling over de wijze waarop kabels en leidingen worden ingepast in het ontwerp.

Algemeen beeld op programmaniveau

De ontwikkeling van de belangrijkste risico's voor het programma met gevolgen in geld zijn nagenoeg gelijk gebleven. Financieel gezien hebben de grootste projecten de grootste risico's en hebben wijzigingen in de risicoprofielen van deze projecten de meeste invloed op het risicoprofiel op programmaniveau. Het betreft de volgende projecten: Zwakke schakels Noord-Holland, Markermeerdijk Hoorn – Edam – Amsterdam en Houtribdijk. De betreffende beheerders en het programmabureau zijn continu in gesprek over de beheersing van de risico's in deze projecten.

Tabel 7 geeft een specificatie van de financiële waarde van de risico's op programmaniveau.

Tabel 7

Financiële waarde risico's op programmaniveau, weergegeven in miljoen euro

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslagperio de	VGR-4 30-6-2013
Benoemde risico's op programmaniveau	154	152	-1	151
<i>'Beheersing</i>	<i>110</i>	<i>106</i>	<i>0</i>	<i>106</i>
<i>'Afwijkende varianten'</i>	<i>39</i>	<i>41</i>	<i>0</i>	<i>41</i>
<i>Overige benoemde risico's</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>-1</i>	<i>4</i>
Financieel-technische bijstellingen	-72	-66	+25	-41
Onbenoemde risico's programmaniveau	119	118	-2	116
Financiële verwachtingswaarde risico's op programmaniveau	201	204	+22	226

De in de tabel benoemde risico's zijn gebaseerd op de twee toprisico's waarvoor op programmaniveau een risicoreservering is gedaan. Dit betreft de risico's beheersing en afwijkende varianten, die hiervoor zijn beschreven. De financiële omvang van deze risico's is in de verslagperiode niet gewijzigd. De post financieel-technische bijstellingen is afgelopen periode met 25 miljoen euro toegenomen. Deze mutatie is het gevolg van de probabilistische doorrekening van de totaalraming op programmaniveau en enkele correcties op de projectramingen. Deze correcties hangen samen met een andere inschatting van het programmabureau voor engineeringkosten, alsmede een technische correctie op de projectramingen vanwege de gehanteerde probabilistische methodiek.

Het totaal van de financiële waarde van de risico's op programmaniveau bedraagt 226 miljoen euro. Deze waarde past binnen het budget onvoorzien op programmaniveau (zie hoofdstuk 6).

6 Financiën

6.1 Programmabudget

In de verslagperiode is een prijsbijstelling en een ontvangstenbijstelling over 2012 doorgevoerd in het programmabudget waardoor het voor het HWBP-2 beschikbare budget met 50 miljoen euro naar boven is bijgesteld. Het budget op 30 juni 2013 bedraagt hierdoor 3.201 miljoen euro. Tabel 8 geeft de budgetreeks aan.

Tabel 8

Budgetreeks in de rijksbegroting, weergegeven in miljoen euro

	Totaal	t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017 e.v.
VGR-2 30-6-2012	3.186,7	862,7	313,9	322,2	417,5	414,3	856,1
VGR-3 31-12-2012	3.151,4	731,5	202,5	300,3	299,4	449,6	1.168,1
VGR-4 30-6-2013	3.201,2	731,5	187,5	242,3	300,0	443,0	1.296,9
Waarvan waterschapsprojecten:	2.964,8	716,6	174,1	227,1	289,6	408,4	1.149,1
Waarvan Rijksprojecten:	193,0	4,3	7,8	9,7	5,0	30,6	135,7
Waarvan overige projectkosten:	43,3	10,6	5,5	5,6	5,4	4,0	12,2

Tabel 9 bevat een overzicht van de onttrekkingen uit het programma onvoorzien.

Tabel 9

Onttrekkingen uit programma onvoorzien in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2012

Budget programma onvoorzien	€	262
Onttrekking vorige verslagperiodes		
	W2-003 Markermeerdijk Enkhuizen-Hoorn	€ 9
Onttrekking deze verslagperiode		0
Restantbudget programma onvoorzien	€	253

Tabel 10 geeft inzicht in de gebudgetteerde ontvangsten van de waterschappen voor de financiering van het HWBP-2. In de verslagperiode zijn deze ontvangsten niet gewijzigd.

Tabel 10

Ontvangsten van de waterschappen t.b.v. budget HWBP-2, weergegeven in miljoen euro

	Totaal	t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017 e.v.
VGR-2 30-6-2012	1.163,3	160,0	79,5	124,4	171,0	148,6	479,8
VGR-3 31-12-2012	1.163,3	160,0	79,5	124,4	171,0	148,6	479,8
VGR-4 30-6-2013	1.163,3	160,0	79,5	124,4	171,0	148,6	479,8

Tabel 11 geeft een overzicht van de gerealiseerde ontvangsten van de waterschappen, conform de afspraken uit het Bestuursakkoord Water.

Tabel 11

Cumulatieve ontvangsten waterschappen, weergegeven in miljoen euro

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslagperiode	VGR-4 30-6-2013
Ontvangsten	81	160	0	160

6.2 Programmaraming

De programmaraming geeft het totaal van de gerealiseerde en de nog te realiseren kosten voor het HWBP-2. De raming is samengesteld uit de door de beheerders opgestelde projectramingen, de kosten voor het programmabureau (overige projectkosten) en het programma onvoorzien. Tabel 11 geeft de opbouw van de programmaraming weer, de posten zijn in deze paragraaf nader toegelicht.

In de verslagperiode is de programmaraming met 82 miljoen euro afgenomen en sluit hierdoor per 30 juni 2013 op een bedrag van 3.060 miljoen euro. Binnen de

programmaraming is een totale post onvoorzien opgenomen van 625 miljoen euro, bestaande uit 399 miljoen euro op projectniveau en 226 miljoen euro op programmaniveau. In tabel 12 is de opbouw van de programmaraming weergegeven.

Tabel 12

Programmaraming, weergegeven als verwachtingswaarde in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2012

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslagperiode	VGR-4 30-6-2013
<i>Project voorzien</i>	2.385	2.400	-10	2.390
<i>Project onvoorzien</i>	507	493	-94	399
Subtotaal projectramingen	2.892	2.893	-104	2.789
Overige projectkosten	43	45	0	45
Programma onvoorzien	201	204	+22	226
Totaal HWBP-2	3.136	3.142	-82	3.060

Op basis van de doorrekening van de programmaraming is de verwachting dat de bandbreedte van de uitgaven tussen 2,7 miljard en 3,4 miljard euro ligt.

Projectramingen

Het totaal van de projectramingen is in de verslagperiode met 104 miljoen euro afgenomen tot een bedrag van 2.789 miljoen euro. Dit komt doordat in de afgelopen periode verschillende projectramingen bij een formeel contactmoment of met een vtw-procedure zijn aangepast. Daarnaast kan indexering een reden zijn van aanpassing van individuele projectramingen. Van de totale afname van de projectramingen wordt 36 miljoen euro veroorzaakt door lagere financiële waarde van de in de projecten ingeschatte risico's. Een onderverdeling van de projectkosten naar projectfase is weergegeven in tabel 13.

Tabel 13

Projectkosten per projectfase, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2012

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslagperiode	VGR-4 30-6-2013
<i>Projecten in planstudie</i>	2.024	1.932	-131	1801
<i>Projecten in realisatie</i>	379	476	+29	505
Subtotaal lopende projecten	2.403	2.408	-102	2306
Gerealiseerde projecten	489	485	-2	483
Totaal projectramingen	2.892	2.893	-104	2.789

De belangrijkste mutaties in de ramingen van de projecten betreffen:

- W2-036 Dijkversterking Texel
De raming is naar beneden bijgesteld als gevolg van wijzigingen in het ontwerp. Daarnaast blijkt de noodzaak voor een aantal kunstwerken vervallen en zijn de voorbereidingskosten substantieel gedaald.
- WN-003b Zettingsvloeiing Spui
De raming is bijgesteld doordat over een kortere lengte van het totaal aan te pakken traject daadwerkelijk maatregelen hoeven te worden getroffen om de problematiek van de Zettingsvloeiingen langs het Spui op te lossen. Voor het overige deel wordt een monitoringsprogramma vastgesteld.
- WN-008 Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid
Een eerste integrale raming heeft geleid tot een beter beeld van de daadwerkelijk benodigde maatregelen. Hierdoor valt de projectraming lager uit.
- WN-009 Dijkversterking Hoeksche Waard Noord
Door verfijning in het ontwerp valt de raming lager uit.
- W1-009 Bergambacht - Ammerstol - Schoonhoven
De raming is naar beneden bijgesteld vanwege een aanbestedingsmeevaller en enkele meevallers in de uitvoering van het project.
- W1-006 Wieringermeerdijk en omgelegde Stonteldijk
De raming valt lager uit vanwege een aanbestedingsmeevaller in de uitvoering van het project.

- R2-006 Houtribdijk
De raming valt hoger uit vanwege omdat de versterkingsopgave tijdens de uitwerking van het ontwerp groter bleek dan voorheen werd gedacht. Momenteel worden kansen voor kostenbesparing onderzocht.
- W2-067 Eemdijken en Zuidelijke Randmeren
De raming is toegenomen vanwege noodzakelijke aanpassingen in het ontwerp.
- W2-014 IJsselmeer, kleibekleding en piping
In dit project is raming gestegen door een benodigde wijziging in het ontwerp vanwege een integrale benadering om de maatregelen in te passen in de omgeving.

Tabel 14 bevat een onderverdeling van de projectkosten naar beheerders, zowel in de planstudiefase als in de realisatiefase.

Tabel 14

Raming van de projecten in planstudiefase en realisatiefase per beheerder, weergegeven in mln. euro
Prijspeil 1-1-2012

	VGR-2 30-6-2012		VGR-3 31-12-2012		VGR-4 30-6-2013	
	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming
Beheerder						
HH Hollands Noorderkwartier	7	1.082	7	1.131	7	1.066
WS Hollandse Delta	9	440	9	422	9	314
HH Schieland & Krimpenerwaard	2	142	2	145	2	127
WS Rivierenland	2	186	2	190	2	172
WS Scheldestromen	2	160	2	143	2	143
RWS - beheerders	5	185	3	178	3	274
Beheerders met totale verwachtingswaarde < 100 miljoen euro en/of < 2 projecten	11	208	6	199	6	210
Lopende projecten	38	2.403	31	2.408	31	2.306
Gerealiseerde projecten	51	489	58	485	58	483
Totaal	89	2.892	89	2.893	89	2.789

Een onderverdeling van de projectkosten naar type bekostiging is weergegeven in tabel 15.

Tabel 15

Projectkosten per type bekostiging, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2012

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	VGR-4 30-6-2013
Subsidieprojecten	2.019	2.042	1.844
Projecten Zwakke Schakels	666	646	645
Projecten Rijkswaterstaat	207	205	300
Totaal projectramingen	2.892	2.893	2.789

Overige projectkosten

Deze kosten bestaan uit de gerealiseerde kosten tot en met 30 juni 2013 en een door het programmabureau opgestelde raming van de verwachte programmabureaukosten over de periode 1 januari 2013 tot en met 2021. De raming van deze kosten is in de verslagperiode niet gewijzigd en bedraagt 45 miljoen euro.

Programma onvoorzien

In de verslagperiode is deze post met 22 miljoen euro toegenomen tot een totale risicoreservering op programmaniveau van 226 miljoen euro. Deze toename wordt veroorzaakt door een positief bedrag voor financieel-technische bijstellingen dat iedere verslagperiode opnieuw wordt berekend. Dit is in paragraaf 5.3 toegelicht.

6.3 Ontwikkelingen in de projectramingen van de lopende projecten

Uit de rapportage van de beheerders over deze verslagperiode blijkt dat zich verschillende ontwikkelingen voordoen die van invloed kunnen zijn op de projectkosten. Om inzicht te geven in de financiële gevolgen van deze ontwikkelingen, geven de beheerders een prognose voor de projectramingen. Een eventuele bijstelling van de raming kan alleen plaatsvinden bij een formeel contactmoment, met een vtw-procedure of bij de eindafrekening van een project. Hierna zijn de belangrijkste ontwikkelingen in de prognoses van de projectramingen samengevat.

Ontwikkelingen als gevolg van een nadere uitwerking in de planstudiefase

Naarmate de voorbereiding van een project in de planstudiefase verder vordert en het ontwerp wordt verfijnd, ontstaat gaandeweg concreter zicht op de uiteindelijk te verwachten kosten en nemen de risico's gedurende het project vordert geleidelijk af. Dit kan leiden tot een prognose die afwijkt van de raming, totdat bij een formeel contactmoment of met een vtw-procedure de raming hier op wordt aangepast. In de volgende projecten ziet de beheerder een kans dat de realisatiekosten mogelijk lager uitvallen dan was voorzien:

- W2-004 Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam
- WN-003a Dijkversterking Spui Oost

Bij twee andere projecten voorziet de beheerder als gevolg van de nadere uitwerking in de planstudiefase een risico dat de realisatiekosten mogelijk hoger uitvallen dan in de huidige raming is voorzien:

- R2-006 Houtribdijk
- WN-003b Zettingsvloeiing Spui

Ontwikkelingen als gevolg van een gewijzigd aanbestedingsresultaat

In verschillende projecten voorzien beheerders in de realisatie van de projecten een kans op een kostenvoordeel als gevolg van lagere kosten voor aanneming van het werk of door lagere grondstofprijzen. Het vroegtijdig betrekken van de markt, de inzet van integrale contractvormen of het behalen van synergievoordelen door bijvoorbeeld een gecombineerde aanbesteding kunnen daar aan bijdragen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het project West Zeeuws-Vlaanderen.

6.4 Kasreeks

Ten behoeve van de Rijksbegroting stelt het programmabureau HWBP-2 iedere verslagperiode een overzicht op van realisatie en prognose van verplichtingen en kasuitgaven voor het lopende jaar en de jaren daarna. De kasreeks is gebaseerd op gegevens van de beheerders, die zijn beoordeeld door het programmabureau. In tabel 16 is de actuele benodigde kasreeks opgenomen.

Tabel 16
Kasreeks, weergegeven
in miljoen euro

	Totaal	t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017 e.v.
VGR-2 30-6-2012	3.136	709	198	291	330	354	1.254
VGR-3 31-12-2012	3.142	730	128	353	367	404	1.160
VGR-4 30-6-2013	3.060	730	180	302	416	344	1.088

Ten opzichte de vorige verslagperiode zijn de verwachte uitgaven voor 2013 gestegen als gevolg van hogere realisaties bij de projecten kustversterking Katwijk en Lekdijk - KIS.

6.5 Apparaatskosten Rijkswaterstaat

Om inzicht te geven in de integrale kosten van het HWBP-2 is in tabel 17 aangegeven hoeveel budget voor de interne RWS kosten in de begroting is opgenomen. Het budget van de interne kosten bedraagt per 30 juni 2013 in totaal

32 miljoen euro. Dit bedrag is conform de afspraken met betrekking tot de bekostigingssystematiek van RWS niet in de raming en het budget van het HWBP-2 opgenomen en is ongewijzigd gebleven ten opzichte van de voorgaande verslagperiode.

Tabel 17

Apparaatskosten
Rijkswaterstaat,
weergegeven
in miljoen euro

	Totaal	t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017 e.v.
VGR-2 30-6-2012	32	13	3	3	3	2	8
VGR-3 31-12-2012	32	13	3	3	3	2	8
VGR-4 30-6-2013	32	13	3	3	3	2	8

6.6

Cumulatieve verplichtingen en uitgaven

Tabel 18 geeft een overzicht van de cumulatieve financiële verplichtingen die sinds de start van het programma tot en met 30 juni 2013 door het programma zijn aangegaan. De in de verslagperiode aangegane verplichtingen betreffen met name de voorlopige subsidiebeschikkingen die zijn verleend voor de projecten Kustversterking Katwijk en Noorderstand Schouwen.

Tabel 18

Cumulatieve
verplichtingen, incl BTW,
weergegeven in miljoen
euro

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslag periode	VGR-4 30-6-2013
Verplichtingen	879	1.017	58	1.075

Op basis van de aangegane verplichtingen kunnen betalingen worden verricht. In de verslagperiode zijn voorschotten verleend voor de lopende projecten en zijn uitgaven verricht voor het programmabureau. Dit is in tabel 19 aangegeven. Het betreft de uitgaven die sinds de start van het programma tot en met 30 juni 2013 zijn gedaan. De in de verslagperiode gedane uitgaven zijn hoofdzakelijk betreffen met name voorschotten voor enkele projecten die zich in de realisatiefase bevinden.

Tabel 19

Cumulatieve uitgaven, incl
BTW, weergegeven in
miljoen euro

	VGR-2 30-6-2012	VGR-3 31-12-2012	Mutaties verslag periode	VGR-4 30-6-2013
Uitgaven	629	732	25	757

Bijlage 1   Werkwijze subsidieverlening door het rijk

Tijdens de zesjaarlijkse toetsingen van de primaire waterkeringen in het kader van de Waterwet onderzoeken de beheerders deze waterkeringen op verschillende faalmechanismen. Zodra in de eerste of tweede toetsronde werd geconstateerd dat een kering als gevolg van één faalmechanisme niet voldeed, werd de kering afgekeurd.

De beheerders zorgen voor het op sterkte brengen van de waterkering. Op basis van de Waterwet komen de maatregelen van het HWBP-2 in aanmerking voor subsidiëring door het rijk. Hiertoe toetst het rijk de maatregelen aan de subsidiërcriteria robuust, sober en doelmatig. Op basis hiervan geeft het ministerie een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder. De hoogte van definitieve subsidie wordt op basis van nacalculatie door het rijk vastgesteld. Voor rechtmatige subsidieverstrekking vindt een aantal van contactmomenten tussen beheerders en rijk plaats. Elk contactmoment wordt onderbouwd met kwantitatief en kwalitatief adequate documentatie.

Contactmoment 1 Startnotitie: dit contactmoment vindt plaats wanneer de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (voorheen Startnotitie MER) in concept is opgesteld. Bij dit contactmoment gaat het erom dat wordt vastgesteld dat de juiste ontwerpopgave en de juiste uitgangspunten worden gehanteerd en of het palet aan principeoplossingen ook een oplossing bevat die later als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Het zoeken van de mogelijke oplossingen is een iteratief proces waarbij de effecten van alle varianten worden afgewogen. Indien er nog veel onzekere variabelen zijn kan in het proces vóór het vaststellen van het voorkeursalternatief nog sprake zijn van (sterk) variërende planningen en kostenramingen.

Contactmoment 2 Voorkeursalternatief: doel van dit contactmoment is om te bepalen welke ontwerpvarianten bestaan en hoe de afweging heeft plaatsgevonden die tot het voorkeursalternatief heeft geleid. Het rijk toetst of het voorkeursalternatief als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Indien ook andere belangen dan het veiligheidsbelang een plaats hebben gekregen in het voorkeursalternatief toetst het ministerie welk deel van de te maken kosten aan veiligheid is toe te rekenen en voor subsidie in aanmerking komt.

Contactmoment 3 Projectplan: bij dit contactmoment wordt het concept projectplan (voorheen: dijkversterkingsplan) getoetst op de criteria sober, doelmatig en robuust. Bij dit contactmoment wordt bepaald welk deel van de te maken kosten gerelateerd is aan de veiligheidsopgave en derhalve voor subsidie in aanmerking komt. De toetsing vindt plaats voordat het projectplan de inspraakprocedure ingaat en de goedkeuringsprocedure van de provincie doorloopt. Nadat het projectplan door de provincie is goedgekeurd kan het waterschap een subsidieaanvraag indienen. Het ministerie geeft naar aanleiding van de subsidieaanvraag een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder.

Contactmoment 4 Voorbereiden aanbesteding: dit contactmoment dient om aan de hand van de opgestelde marktuitvraag dan wel het opgestelde bestek te bepalen welke aanbestedingsrisico's bestaan en welke maatregelen kunnen worden getroffen om deze te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 5 Realisatie: tijdens de realisatie van projecten wordt door middel van rapportages en de jaarverantwoordingen de gerealiseerde en geplande voortgang gevolgd. Indien de realisatie daartoe aanleiding geeft, volgt een contactmoment 5 teneinde dreigende realisatiesrisico's te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 6 Eindafrekening: zodra het project is afgerond, toont de beheerder aan dat de in het formeel goedgekeurde projectplan beschreven aanpassingen aan de hoogwaterkering zijn gerealiseerd en dat de waterkering aan de vigerende norm voldoet. Een eindafrekening wordt opgesteld waarbij de verstrekte voorlopige subsidies worden verrekend met de werkelijk gemaakte kosten. Ook wordt dan de subsidiebeschikking definitief vastgesteld.